

OILADA O'SMIR YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Yunusova Shahnoza Axror qizi
mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Maqolada oilada o'smir yoshdagi bolalarda kitobxonlikni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Ota-onaning shaxsiy namuna ko'rsatishi, oilaviy o'qish va narrativ materiallardan foydalanish o'smirlarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi hamda ma'naviy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: oila, o'smirlar, kitobxonlik, o'qish motivatsiyasi, pedagogik yondashuv.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности формирования читательской культуры у подростков в семье. Обосновывается роль личного примера родителей, семейного чтения и использования нарративных материалов в повышении мотивации к чтению и духовном развитии подростков.

Ключевые слова: семья, подростки, читательская культура, мотивация чтения, педагогический подход.

Abstract. The article analyzes pedagogical opportunities for developing reading culture among adolescents in the family. It substantiates the importance of parental role modeling, family reading, and the use of narrative materials in enhancing reading motivation and moral development of adolescents.

Keywords: family, adolescents, reading culture, reading motivation, pedagogical approach.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda o'smirlarning ma'naviy-intellektual rivojida kitobxonlik muhim tarbiyaviy omil hisoblanadi. Ayniqsa, oilada shakllanadigan o'qish madaniyati bolada bilim olishga qiziqish, mustaqil fikrlash va estetik didning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, oilaviy muhitda kitobxonlikni targ'ib qilish va uni pedagogik asosda yo'lga qo'yish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Oilada o'smir yoshdagi bolalarda kitobxonlikni targ'ib qilish muhim muammo sifatida qaralmoqda. Bu masala bolalarning intellektual va emotsional rivojlanishini, ijtimoiy va ijtimoiy ma'lumotlar asosida ta'minlanishi uchun asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Narrativ materiallar, ya'ni hikoyalar, esse va boshqa badiiy asarlar, o'smirlarning dunyoqarashini boshqarish, so'z boyligini yaxshilash, mantiqiy fikrlash va tanqidiy tafakkur ko'rinishini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. O'smirlarning kitobxonlikka qiziqishi va o'qish jarayonida qahramonlarni tahlil qilish, ular o'rniga o'zlarini qo'yib ko'rish, tahlil qilish kabi jarayonlarni rivojlantirish oilaning pedagogik faoliyatiga bog'liq.

Pedagogik nuqtai nazardan, oilada kitobxonlikni boshqarishda ota-onalar o'z kitoblarining o'qishga bo'lgan munosabatlarini bolalarga namoyish etishlari, ular bilan birgalikda o'qish va kitoblar haqida suhbatlar qilishi zarur. Bu jarayon, o'qish faqat ilm olish vositasi emas, balki emotsional va axloqiy ishlab chiqarishning ham muhim qismi bo'lishini ta'minlaydi. Narrativ materiallar yordamida o'smirlar voqealarini davom ettirish

va ular bilan bog'liq mavzularni ishlab chiqish orqali turli ijtimoiy muammolarga yechimlar topishi mumkin. Shu bois, oilada kitobxonlikni rivojlantirish milliy o'qish madaniyatini shakllantiradi, balki jamiyatda mehnatni rivojlantirish, bilimdon va siyosiy ishlarni rejalashtirish xodimlarini tarbiyalashda muhim o'rin tutadi²².

O'smir yoshidagi bolalar uchun kitobxonlik faoliyati katta ta'sir ko'rsatadi. Oilada ota-onalarning bolaning o'qish faoliyatiga bo'lgan munosabati va bolasi bilan muloqoti bolaning kitobga bo'lgan qiziqishida muhim omildir. Ota-onalar o'smirlarining o'qishlari, ayniqsa hikoyaviy materiallarga yuklamalariga faol ishtirok etishlari kerak. Ushbu yondoshuv o'smirlar orasida kitobxonlikni boshqarishda samarali bo'lib, ularga o'qishning moddiy bilim olish, balki ijodiylik va dunyoqarash fikrining ajoyib usullarini tushuntiradi. Bunga yozuvchi Tog'ay Murodning so'zi bilan aytganda, Badiiy kitob bola ko'zini ochadi, bola ruhiyatini o'stiradi, bolalik his tuyg'ularini tarbiyalaydi. Oqibatda bola hayollar og'ushida bo'ladi, orzular og'ushida bo'ladi. Bola ramontik bo'lib o'sadi. Ramontizm esa hayotga chorlaydi, kelajakka chorlaydi. Romantizm yetilib realizmga o'sib o'tadi. Qarabsizki, bola to'laqonli, real shaxs bo'lib yetiladi.

O'smir yoshidagi bolalarda o'qishga bo'lgan yetkazib berish ko'pincha oilaning ta'limga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Ota-onalar o'qishga bo'lgan munosabatni namoyish etish orqali bolalarida o'qish motivatsiyasini kuchaytiradilar. Oila, oiladagi o'qish madaniyati va bolalar bilan birgalikda o'qishning muntazam amalga oshirilishi, o'smirlarning o'qishga nisbatan munosabatini shakllantiradi. Bu, ayniqsa, o'smirlarning oiladagi o'qish ishlariga jalb qilish uchun fikrlash va tasavvur qilishlarini yaxshilashga yordam beradi.

L.S.Vigotskiy, rus psixolog va pedagogi, o'smirlarning kognitiv rivojlanishi va o'qishdagi muvaffaqiyatlari uchun ijtimoiy-madaniy kontekstning muhimligini ta'kidlagan. U "kengaytirilgan hudud» (Zone of Proximal Development, ZPD) nazariyasini ishlab chiqarilgan bo'lib, bunda o'smirlar o'zlari mustaqil ravishda mustaqil ravishda yechishi mumkin bo'lgan muammolar va ota-onalar yoki o'qituvchilarga yordam berish mumkin bo'lgan muammolar o'zlarining farqi ko'rsatgan. L. S. Vigotsky, o'qish va kitobxonlik faoliyatini ijtimoiy o'rganish jarayonlari deb hisoblagan va ota-onalarning vositalari o'smirlar o'qishdagi muvaffaqiyatlariga ishonch bildirgan. O'smirlar o'qish jarayonida mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'rinishdagi muloqotni rivojlantiradi, va shaxsiy bu jarayonni osonlashtirishga yordam beradi²³. M. L. Ryan, o'qish motivatsiyasi bo'yicha ekspert o'smirlarning kitoblikka bo'lgan ishlab chiqarishni ishlab chiqarishda oila va atrof-muhitning muhim rolini ta'kidlagan. U o'smirlar o'qishga motivatsiya olishlari uchun ular o'qish foydali va foydali deb bilishlari kerak, va bu yondoshuvda ota-onalar sifatida qo'shimcha yordam hal qiluvchi qopqoq ega. M. L. Ryan o'smirlar uchun o'qishning o'ziga xos bo'lishi, ular uchun mos kuzatilgan matnlar muhimligini ta'kidlaydi. Oilaviy o'qish, ota-

²²Fattaxova, M. "Narrativ yondashuv asosida ma'naviy tarbiyaning zamonaviy shakllari" ilmiy maqolalar to'plami// 2022 y. – B. 114-119.

²³ Виготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т./Виготский ЛС–М., 1984 //Т. – Т. 4. – С. 432.

onaning o'qishga bo'lgan munosabati va kitoblar haqida o'yinlar, suhbatlar o'smirlarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini rivojlantirishga yordam beradi²⁴.

Oilada kitobxonlikni kuzatishda ota-onalarning roli haqida ko'plab ilmiy tadqiqot mavjud. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar o'qishga bo'lgan munosabatni namoyish etish orqali o'smirlarni o'qishga bo'lgan munosabatini ijobiy o'zgarishiga yordam berishi mumkin. Bolalar o'qish jarayonida moddiy bilim oladilar, balki hayotiy odamlarni, ijtimoiy axloqni va boshqalar bilan muloqot qilishni ham o'rganadilar²⁵. Bolalarning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlashda oilaning ta'limga bo'lgan munosabatlari muhim omil bo'ladi. Ota-onalar o'qishga bo'lgan yukni oshirganida, bolalar o'zlarini kitoblar orqali rivojlantirishga motivatsiya bo'ladi. O'qish jarayonining ota-onalar bilan hamkorlikda amalga oshirilishi bolalar uchun katta muhim ahamiyatga ega. Oilada o'smir yoshdagi bolalarda kitobxonlikni shakllantirish – bu ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning hamkorlikdagi faoliyati natijasida amalga oshadigan murakkab, ammo samarali jarayondir²⁶. Ushbu jarayon quyidagi mezonlarga asoslanadi:

- O'smirning yosh va ruhiy xususiyatlarini inobatga olish;
- Oilada ijobiy kitobxonlik muhiti yaratish;
- Ota-onalarning shaxsiy kitobxonlik namunasi ko'rsatishi;
- Narrativ materiallar orqali bolani hayotiy muammolar ustida fikr yuritishga, xulosa chiqarishga undash;
- Kitob orqali axloqiy-ruhiy, ma'naviy-estetik tarbiyani singdirish.

Bundan tashqari, oilaviy o'qish ishlarini tashkil etish, masalan, shaxsiy kitob kechalari o'smirlar uchun jismoniy o'qishni yanada qiziqarli qiladi, balki o'qishga nisbatan munosabatni shakllantiradi. O'smirlar oilada o'qigan kitoblar asosidagi hujjatlarni o'rganuvchilar va o'zlarining shaxsiy ma'lumotlarini bildirgan holda, o'qish jarayoniga faol ishtirok etadilar.

Pedagogik tamoyillar oilada kitobxonlikni shakllantirishda muhim metodik asosni tashkil qiladi. Jumladan, quyidagi tamoyillar e'tiborga loyiq:

- Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – har bir bolaning qiziqishi, ehtiyoji va bilim darajasiga mos adabiyot tanlash;
- Hamkorlikdagi o'qish – ota-ona va bola birgalikda o'qib, o'qilgan matnni muhokama qilish orqali bolada fikr yuritish, tahlil qilish, xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirish;
- Reflektiv yondashuv – bola o'qigan matn asosida o'z fikrini, his-tuyg'usini erkin ifoda etishga undash, matnni shaxsiy tajriba bilan bog'lash;
- Faoliyatga asoslangan yondashuv – o'qilgan kitob asosida rasm chizish, sahna ko'rinishini tayyorlash, hikoya yozish, rolli o'yinlar tashkil qilish.

Oilada kitobxonlikni shakllantirishda turli pedagogik yondashuvlarning qo'llanishi

²⁴ Ryan M. L. Narrative //A companion to critical and cultural theory. – 2017. – C. 517-530.

²⁵ Bruner J. Life as narrative //Social research. – 1987. – P. 11-32.

²⁶ НорбековаБ., КамоловаС., ИсоконоваФ. Oilada o'smir yoshdagi bollarda kitobxonlikni shakllantirishning psixologik jihatlari //Информатикаинженерныетехнологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 438-442.

o'smir yoshdagi bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqish, estetik did va fikrlash madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir bola individual shaxs sifatida o'ziga xos qiziqishlari, tafakkuri va rivojlanish sur'atiga ega bo'lganligi sababli, kitob tanlash va o'qishga yo'naltirishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv samarali hisoblanadi. Bu yondashuvga ko'ra, ota-ona bolaning psixologik holati, qiziqish doirasi va emotsional ehtiyojlarini inobatga olib, unga mos badiiy adabiyotlarni tanlab beradi. Masalan, faol va sarguzashtga moyil bolalar uchun detektiv hikoyalar, tasavvuri kuchli bolalar uchun ertaklar, hayotiy voqealarga qiziqqan bolalar uchun esa ijtimoiy-psixologik asarlar tavsiya etilishi mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, oilada o'smir yoshdagi bolalarda kitobxonlikni shakllantirish ota-ona, ta'lim muassasasi va jamiyat hamkorligiga tayangan tizimli jarayondir. Ota-onaning shaxsiy kitobxonlik namunasini ko'rsatishi, birgalikda o'qish va muloqotni yo'lga qo'yishi, bolaning qiziqishi va yosh xususiyatlariga mos adabiyot tanlashi o'qishga motivatsiyani kuchaytiradi. Narrativ asarlar orqali tahlil, refleksiya va ijodiy faoliyatni tashkil etish o'smirning dunyoqarashi hamda axloqiy-ruhiy kamolotini qo'llab-quvvatlab, kitobxonlikni barqaror odatga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fattaxova, M. "Narrativ yondashuv asosida ma'naviy tarbiyaning zamonaviy shakllari" ilmiy maqolalar to'plami// 2022 y. – B. 114-119.
2. Виготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т./Виготский ЛС–М., 1984 //Т. – Т. 4. – С. 432.
3. Ryan M. L. Narrative //A companion to critical and cultural theory. – 2017. – С. 517-530.
4. Bruner J. Life as narrative //Social research. – 1987. – P. 11-32.
5. НорбековаБ., КамоловаС., ИсоксонovaФ. Oilada o'smir yoshdagi bollarda kitobxonlikni shakllantirishning psixologik jihatleri //Информатикаиинженерныетехнологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 438-442.